

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE
ANNO 1919

PROFESIONĀLAJĀ IZGLĪTĪBĀ IESAISTĪTO
VISPĀRIZGLĪTOJOŠO MĀCĪBU PRIEKŠMETU PEDAGOGU
KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

ESF projekts „Profesionālajā izglītībā iesaistīto vispārizglītojošo mācību priekšmetu pedagogu kompetences paaugstināšana”

2009/0274/1DP/1.2.1.1.2/09/IPIA/VIAA/003, ESS2009/88

E-KULTUROLOĢIJA

Andrejs Mūrnieks

Kultūras jēdziens

5. temats

CIVILIZĀCIJA

2. daļa

Pirmās civilizācijas

Divi ceļi

- Pirmatnējo sabiedrību kultūru mēdz saukt par **aizvēsturisko** jeb pirmsvēsturisko, jo par to nav rakstītu avotu (nav pašas kultūras liecību par sevi).
- Apmēram 5 – 4000 gadu atpakaļ vairākas tautas izgudro un sāk lietot rakstību – līdz ar to parādās vēsturiskas liecības (tātad var runāt par **vēsturisko kultūru** jeb civilizāciju). Pamazām arvien vairāk tautu pievienojas šim sabiedrības modelim.
- Turpretī sabiedrības, kurām nav tekstu, var saukt par **nevēsturiskajām kultūrām**, jo vēsture priekš tām ir it kā apstājusies. Nevēsturiskās sabiedrības saglabā nemainīgas kultūras formas, neveido valstis, bet cilvēki turpina dzīvot apvienojušies ciltīs un lielģimenēs pēc radniecības principa.

Cilvēces attīstība vēsturiskā skatījumā

Aizvēsturiskā (jeb pirmsvēsturiskā) kultūra
paleolīts
neolīts

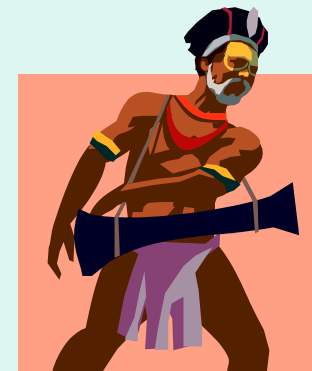
Civilizācija(s)
(vēsturiskās kultūras)

Pazīmes: Reliģija
Valsts
Rakstība

Mūsdienu cilšu sabiedrības
(nevēsturiskās kultūras)

Pazīme: Maģija

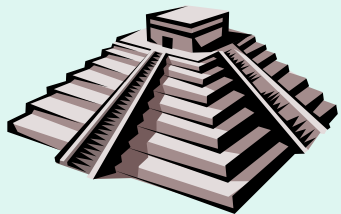

Kāpēc dažas sabiedrības veido civilizācijas, citas nē?

Kāpēc, atrodoties apmēram vienādos dabas apstākļos, dažas sabiedrības nostājas uz civilizācijas attīstības ceļa, turpretī citas turpina dzīvot pirmatnējās kopienas iekārtā?

- Viens no izskaidrojumiem saistās ar šo sabiedrību reliģiju īpatnībām (reliģisko izvēli).
- Civilizāciju veidojošām sabiedrībām ir citi reliģiskie ideāli, citi priekšstati par cilvēku un pasauli nekā cilšu sabiedrībām.
- Cilšu sabiedrībās dominējošais reliģijas veids ir maģija (šamanisms).
- Turpretī jau senajām civilizācijām raksturīgs augstāko dievu vai Dieva kults, priekšstati par mirušo tiesu, kas motivē cilvēku morālai dzīvei un stimulē attīstīt rakstību un valsti.

Reliģija un maģija

Maģija ir reliģijas paveids, kurā galvenā uzmanība pievērsta kontaktiem ar gariem, mērķis – tos pakļaut vai pielabināt un piespiest risināt cilvēka laicīgās vajadzības.

Reliģijas mērķis ir pielūgt augstāko garīgo būtni vai būtnes (dievus) un padoties viņa (viņu) dotajiem morāles likumiem, cerot uz atalgojumu pēc nāves.

(Augstākās būtnes vietā atsevišķās reliģijās var būt arī pasaules pamatā esoša bezpersoniska būtība vai dievišķais likums, kosmisks visu norišu pamatprincips u.tml.)

Dievs, cilvēks un pasaule – reliģijā

- **Dievišķais:** reliģijās dominē uzskats, ka valda Augstāka būtne (vai būtnes), kas ir varenāka(s) un labāka(s) par cilvēku.
- **Cilvēks:** sastāv no dvēseles, ķermeņa un gara t.i. - tādas daļas, kas to saista ar dievišķo; cilvēks atšķiras no visām pārējām būtnēm dabā; pēc nāves būs cilvēka dzīves pēdējais izvērtējums atbilstoši morāles principiem, divi ceļi viņpasaulē: sods vainīgajiem vai laimīga pēcnāves dzīve – taisnīgajiem.
- **Pasaule:** Dieva (vai dievu) radīta, pasaule nereti tiek iedalīta debesu, zemes un apakšzemes valstībā, kuras saista “pasaules koks”; mītos debesu būtnes (dievi) uzvar zemes spēkus un pazemes briesmoņus.

Dievišķais, cilvēks un pasaule – maģijā

- **Dievišķais:** galvenā uzmanība pievērsta gariem, dabas spēkiem, lai tos kontrolētu un izmantotu; priekšstati par gariem ir līdzīgi visām cilšu sabiedrībām; dominē uzskats, ka pasaules Radītājs aizgājis atpūtā un neinteresējas par cilvēkiem.
- **Cilvēks:** sastāv no dvēseles un ķermeņa – tāpat kā dzīvnieki, neatšķiras no apkārtējās dabas, nav īpašas cilvēka misijas apziņas; morāles vietā dzīvi regulē maģiskie tabu; dominē uzskats, ka pēc nāves nebūs mirušo tiesa, bet turpināsies dzīve “laimīgos medību laukos”, kas īpaši neatšķirsies no ikdienas.
- **Pasaule:** visa pasaule ir garu pilna (animisms), gari var mājot dzīvniekos, augos un pat lietās, akmeņos; zemes spēki mītos uzvar debesu spēkus.

Materiālais un garīgais – maģijā un reliģijā

- Maģijas paveidā šamanismā cilti pamatā vada viens cilvēks – šamanis. Lai dziedinātu kāda cilts locekļa slimību, viņš ieslīgst transā (īpašā apziņas stāvoklī) un dodas garu pasaulē – cīnīties ar slimības garu, vai sausuma laikā izsauc lietus garu u.tml. Gari ik dienas tiek izmantoti parastu, materiālu problēmu risināšanā. Neveidojas darba dalīšana. Cilts labklājība ir atkarīga no viena cilvēka spējām.
- Reliģijā turpretī materiālie resursi tiek izmantoti garīgam mērķim (piemēram, ceļot kapenes, tempļus, piramīdas, veicot rituālus), lai cilvēks ar neatlaidīgu darbu izpirktu savus pārkāpumus, tuvotos dievišķajam un iemantotu laimīgu dzīvi pēc nāves. Un tas veicina aktivitāti, darba dalīšanu, ideālismu, jo reliģija cilvēkus apvieno mērķim, kas tālu pārsniedz ikdienišķās vajadzības.

Kas raksturīgs pirmajām civilizācijām?

Civilizācija – augsta kultūras attīstības pakāpe.

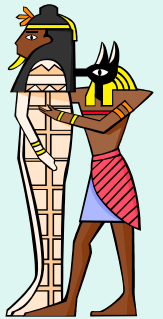
Pirmajām civilizācijām bija raksturīgas šādas iezīmes:

- cilvēka dzīves jēgas problēmu risinājumi **relīģijā**, kas izvirzīja **augstas garīgās prasības** cilvēkam; tas noveda pie stabiliem pasaules izpratnes modeļiem, kas palīdzēja uzturēt sabiedrībā vienotību;
- **valsts** izveidošanās, garīgās un laicīgās varas **hierarhijas** un **darba dalīšanas sistēma** – sociālajā organizācijā;
- saimniekošanas formas (lauksaimniecība, lopkopība, tirdzniecība), kas deva **pārpalikumu**, ko varēja izmantot neražojošu profesiju (garīdznieki, ārsti, kareivji) uzturēšanai;
- **rakstība**, komunikāciju attīstība;
- **monumentālā māksla**, sarežģītu **tehniku** izmantošana sakrālajā arhitektūrā.

Pirmās civilizācijas I

Pirmās civilizācijas veidojās upju tuvumā. Tās sauc par upju civilizācijām, jo upes nodrošināja lauksamniecībai labvēlīgus apstākļus.

- Senā **Divupe** starp Tigru un Eifratu un Senā **Ēģipte** pie Nīlas (Tuvajos Austrumos)
- **Ķīnas** civilizācija pie Huanhe un Jandzi upēm (Tālajos Austrumos)
- **Indijas** civilizācija pie Indas un Gangas upēm (Dienvidāzijā)

Pirmās civilizācijas II

Citas civilizācijas veidojās plakankalnēs (piemēram, Senā **Irāna**), jūras piekrastē (piemēram, **Feniķija**) vai uz salām (Senā **Krēta**).

Noteicošais civilizācijā ir ne vien tās ģeogrāfiskais stāvoklis, bet, galvenokārt, vadošās **idejas**, tai skaitā pamat priekšstatu kopums par pasauli, par cilvēku un par dievišķo (augstāko sabiedrības ideālu un mērķi).

Ēģiptē svarīga bija ideja par dvēseles nemirstību

Divupē svarīgi bija likumi, kas saliedēja sabiedrību

Senā Ēģipte

*Senās Ēģiptes civilizācijā galvenā bija **nemirstības un mūžības ideja, ko iemiesoja faraons.***

(Harijs Tumans)

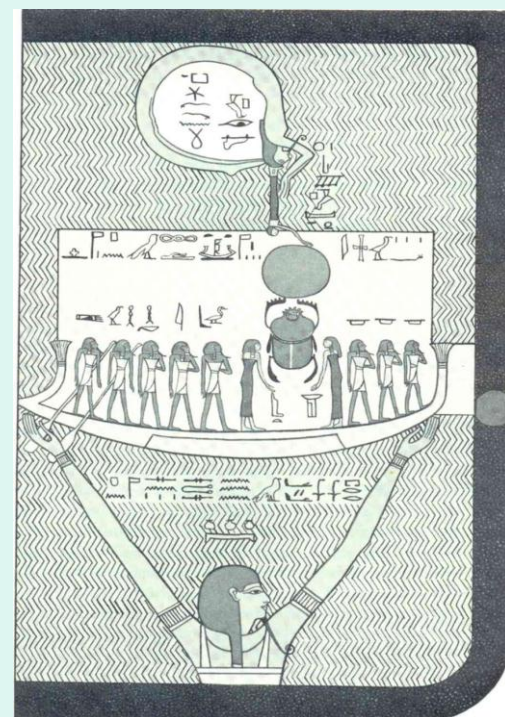

Ankhs – mūžīgās dzīvības simbols (osas krusts)

- Viena no pirmajām kultūrām, kurā izveidojās valsts un kas atstājusi senākos reliģisko tekstus, matemātiskos aprēķinus, medicīnas atklājumus, monumentālas mākslas pieminekļus un humānas ētiskās atziņas.
- *Dieva vārds ir radījis visu dzīvei nepieciešamo gan tiem, kas dara [Dievam] tīkamo, gan tiem, kas dara nīstamo. Taču mierā esošajiem tiek dāvāta dzīvība, kamēr noziedzniekiem – nāve.*
(fragments no Memfisas priesteru teksta)

Mīti par pasaules un cilvēka radīšanu

- Pasaules radīšanu iztēlojās dažādi, piemēram, ka galvenais Dievs (Atums) to izspļauj no sevis, ka tā radīta ar Dieva aci (*uadžat*), ka vispirms lotosa zieds izauga no pirmatnējiem ūdeņiem (Nuna), uz zieda atradās dievs - Ra, kurš radīja visu pārējo, gan arī, ka Dievs (Ptahs) pasauli radījis ar savu vareno vārdu.
- Kādā mīta versijā vēstīts, ka citi dievi ir nākuši no galvenā Dieva sviedriem, bet cilvēks cēlies no viņa acs asarām (tā ir acs, ar kuru Dievs bija radījis pasauli).
- Mīts parāda pārējo dievu instrumentālo (palīgu) lomu un izceļ cilvēka vērtību. Tas tomēr attiecās uz ēģiptiešiem, nevis uz citām tautām, kuras neuztvēra kā piederīgas pie Dieva radītās cilvēces.

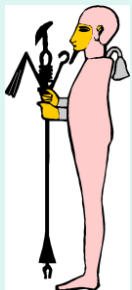

Cik dievu bija senajā Ēģiptē?

Lai gan dievu skaits Ēģiptē ir liels, tomēr skaidri ir izteikta ideja par galveno Dievu – pasaules radītāju, kuru sauca atšķirīgos vārdos dažādās pilsētās (Tēbās – Amons, Heliopolē – Ra, Memfisā – Ptahs). Priesteriem bija pazīstama šāda formula: *”Trīs dievi būtībā ir visi dievi. Neredzamais Amons ir sejā Ra, bet ķermenī Ptahs”*. Viens no senākajiem Dieva vārdiem bija Atums. (Starpformu starp stingru monoteismu (viendievību) un galēju politeismu (daudzdievību) reliģiju pētnieki sauc par henoteismu). Dažām dievišķā izpausmēm Ēģiptē bija zoomorfs (dzīvniekveidīgs) izskats.

Amons

Ptahs

Ra (Re)

Hepri

Atums

Tots, Anubiss, Maata

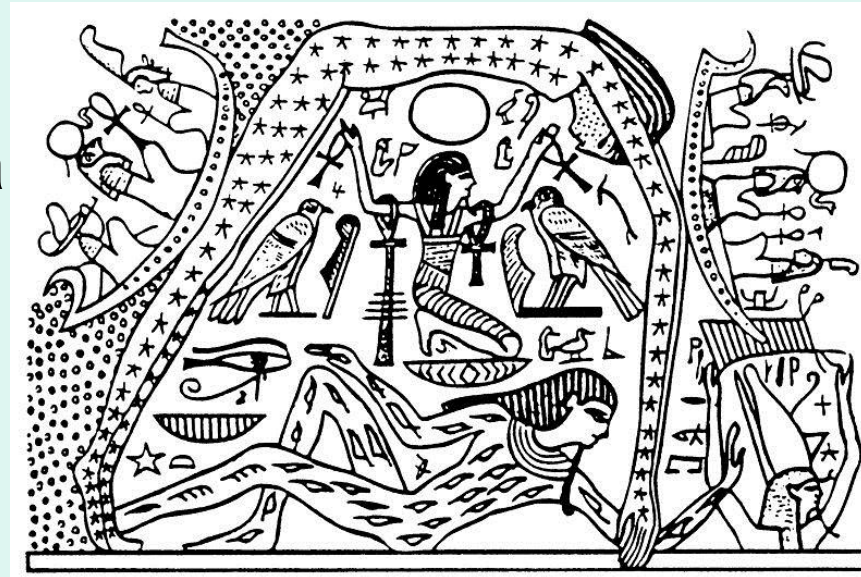

Dievs, cilvēks, pasaule - Senajā Ēģiptē

- **Dievs** (Atums) ir visuvarena persona, kas uztur komisko kārtību (*Maat*) un izpaužas dažādos veidos, piemēram, kā Saules dievs (no rīta kā Hepri, pusdienās kā Ra, naktī kā neredzamais Amons). Dieva vārdus nereti savienoja virknēs (Atums-Ra, Amons-Ra), iespējams, ka ar to domāja vienu būtni.
- **Cilvēks** ir Dieva mīļš veidojums, sastāv no dvēseles (*ba*), ķermeņa (*sah*), gara jeb dievišķā pirmtēla (*ka*), kā arī citām daļām (ēnas, sava vārda u.c.). Pēc nāves būs mirušo tiesa, kurā noteiks vai cilvēks saņems atalgojumu (Ozīrisa valstībā), vai arī tiks pazudināts.
- **Pasaule** ir reāla, galvenā Dieva radīta (no neesamība (Nuna) vai no paša Dieva) – cilvēkam. Pasaules centrā – Ēģipte. Laiks – ciklisks. (Par ļaunumu un nāvi pasaulē atbildīgs Ozīrisa skaudīgais brālis – Sets)

Kosmiskās kārtības ideja Ēģiptē I

Pasaulē ēģiptieši saskatīja dievišķu kārtību, to personificēja kosmiskās kārtības un taisnīguma dieviete Maata. Viņa atradās Saules dieva Ra laivas priekšgalā, kad tas sāka savu ceļu no rīta pa debess jumu, lai vakarā norietētu un turpinātu kustību viņpasaulē, bet nākamā rītā atkal uzlēktu. Šajā ceļā laivai draudēja dažādas briesmas. Taču katru nakti ļaunums tika uzvarēts un Ra laiva turpināja savu gaitu. Līdzīgi arī cilvēku sabiedrībā bija jāvalda kārtībai un taisnīgumam, tas nozīmēja arī līdzcietību pret grūtdieņiem. Ēģiptieši, līdztekus ārišķīgam rituālismam, pazina arī sirdsapziņā balstītu ētiku.

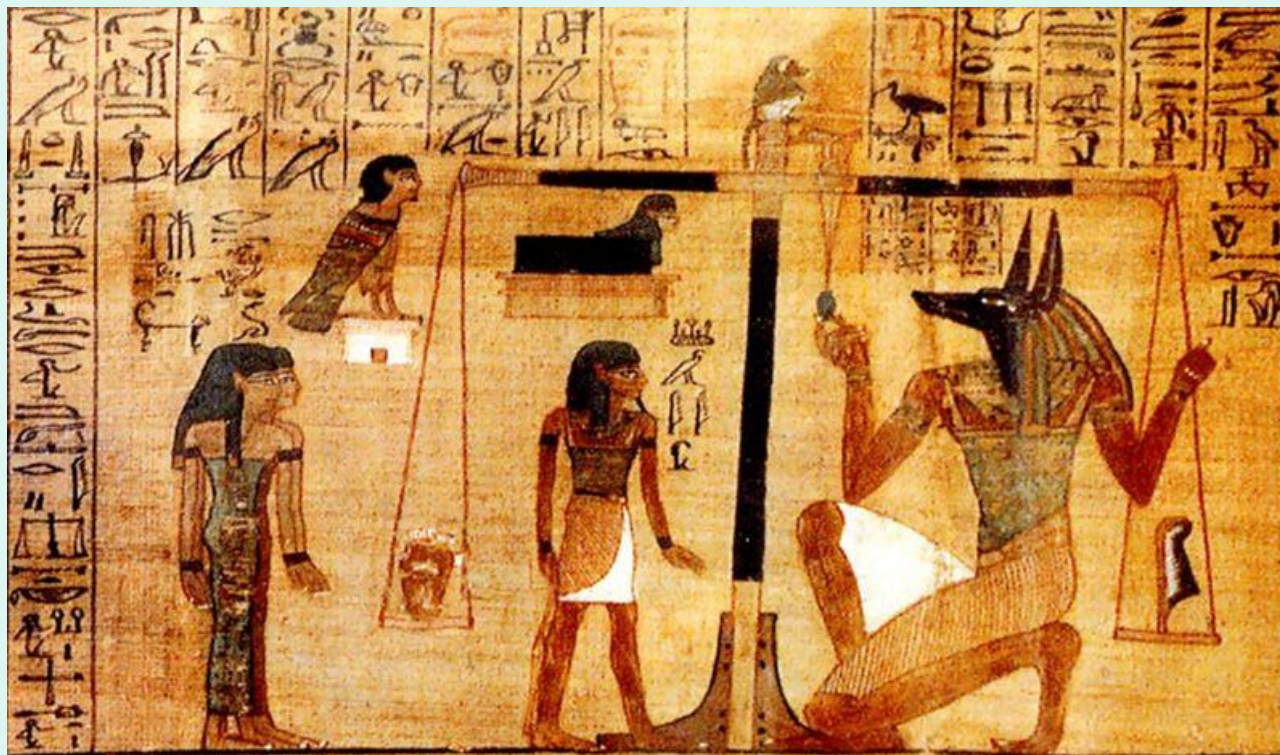

Augšā – saules dieva laivas ceļš pa debess jumu. Debesis (Nuta) un Zeme (Geb), starp tiem gaisa dievība (Šu).

Pa labi – Maata ar spalvu matos,

Kosmiskās kārtības ideja Ēģiptē II

Maatu simbolizēja spalva ar kuru svēra mirušā sirdi Ozīrisa valstībā. Vienā svaru kausā atradās cilvēka dubultnieka (ka) mājvieta – sirds (ievietota balzamēšanas traukā – kanopā), bet otrā atsvaram – spalva (Maata). Ja izrādījās, ka cilvēks nav ievērojis taisnīgumu un izpildījis savu misiju, tad viņš tika pazudināts (to aprija briesmonis Amts). Tam, kurš bija dzīvojis tikumīgi un izpildījis rituālus (viņa sirds (sirdsapziņa) bija viegla kā spalva), pavērās ceļš uz Ozīrisa valstību.

Kosmiskās kārtības ideja Ēģiptē III

Ozīriss

Izīda, Hors

- Diennakts ciklu papildināja priekšstati par gadu, kurā savukārt atkārtojās civilizācijas iedibinātāja - Ozīrisa - nāve un atdzimšana, iezīmējot Nīlas palu periodu. Laiks Ēģiptē ritēja cikliski - atspoguļojot mīta pārlaicīgās norises.
- Mīts par Ozīrisu vēstīja, ka viņu ievilinājis lamatās ļaunais brālis Sets, sacirtis gabalos un izmētājis tos pa visiem 40 Ēģiptes novadiem (nomiem). Taču Ozīrisa sieva Izīda salasījusi mirušā atliekas un Anubiss - šakāļsejainais dievs – sastiprinājis tās ar sveķiem, izveidojot pirmo mūmiju. Ozīrisa dēls Hors tikmēr cīņā ar Setu atņēmis viņam dievišķo aci (*uadžat*), ar to atdzīvināta Ozīrisa mūmija. Tādējādi Ozīriss ir pirmais, kurš iepazīst nāvi un piedzīvo atdzimšanu, uz ko cerēja ikviens ēģiptietis - piedaloties Ozīrisa kultā un svinot ik gadu viņa atdzimšanu. Nīlas palus, no kuriem bija atkarīga Ēģiptes zemkopība, uzskatīja par Izīdas asarām, kura apraud Ozīrisu. Saskaņā ar mītu, Ozīriss varu pār pasauli atstājis savam dēlam Horam, bet pats valda mirušo valstībā. Savukārt faraonu uzskatīja par dzīvo Hora iemiesojumu.¹⁸

Valdnieka sakrālā autoritāte Ēģiptē I

- Pirmās valstis izveidojās nevis militāru vai ekonomisku iemeslu dēļ, bet gan to pamatā bija reliģiska ideja, kas apvienoja sabiedrību.
- Faraons Ēģiptē tika uztverts kā dievišķa būtne (dieva Hora attēls), kas nodrošina saviem pavalstniekiem labāku likteni pēc nāves. Tas deva valstij un valdniekam pārdabisku autoritāti. Tāpēc Ēģiptes sabiedrība bija tik stabila un nemainīga. Augstākie sasniegumi bija spēcīgu faraonu laikā. Ēģiptē laiku skaitīja pēc faraonu dinastijām. Tas plūda nesteidzīgi.
- Laikam Senajā Ēģiptē nebija atsevišķas nozīmes, salīdzinot ar mūžīgās dzīvības cerību, kas vienoja ēģiptiešus ap faraonu, tempļiem un priesteriem, kuri nepārtraukti upurēja par visu tautu – stiprinādami dievišķo kosmosa kārtību.
- Senajā Ēģiptē nepazina naudu un nebija tādu likumu krājumu kā Divupē, jo pats valdnieks bija “dzīvais likums”.

Valdnieka sakrālā autoritāte Ēģiptē II

Piedalīšanās valdnieka kapa vietas celtniecībā pavēra pašam zemākajam kalpam ceļu uz debesīm, jo uzskatīja, ka faraons būs savai tautai priekšgalā arī tur – kā visspožākā zvaigzne. Pīramīdas cēla brīvie amatnieki un pusbrīvie zemnieki. Nabadzīgie ēģiptieši, kuriem nebija līdzekļu kapenēm un balzamēšanai, ieraka pie pīramīdām koka figūriņas – kas simbolizēja viņus pašus, cerībā, ka līdz ar šīs pasaules varenajiem arī viņi augšāmcelsies un pārvarēs nāvi.²⁰

Senās Ēģiptes civilizācijas gals

- Ēģiptiešu kultūra pastāvēja gandrīz 4000 gadu īpaši nemainīdamās. Reiz faraons reformators (Ehnatons) vēlējās ieviest Saules ripas Atona (Atena) kultu un aizliegt daudzdievību. Tas viņam neizdevās un Ēģiptes kultūra turpināja pastāvēt nemainīga. To maz ietekmēja arī iekarotāji: vispirms hiksi, tad asīrieši, persieši. Ilgstoši Ēģiptē valdīja sengrieķu Ptolemaju dinastija, kuras valdnieki dzīvoja Maķedonijas Aleksandra dibinātajā pilsētā Aleksandrijā. Taču viņus godāja tāpat kā faraonus un tauta veica tos pašus rituālus. Nekas īpaši nemainījās arī tad, kad Ēģipti iekaroja senie romieši un pēdējā Ptolemaju dinastijas valdniece Kleopatra izdarīja pašnāvību.
- Tikai tad, kad, reizē ar visu Romas impēriju, arī Ēģipte pārgāja kristietībā, ļoti ātri - gadsimta laikā - tika aizmirsti vecie dievi, nevajadzēja vairs balzamēt mirušos (kristieši tic cilvēka augšāmcelšanai, bet uzskata ka Dievs ķermeni var atjaunot pat tad, ja nekas no tā nav palicis pāri). Hieroglifu rakstībā, kas bija cieši saaugusi ar dievu vārdiem, nevarēja izteikt jaunās reliģijas atziņas, tāpēc no hieroglifiem attiecās - pārejot uz ērtāko grieķu alfabētu. Līdz ar reliģijas maiņu beidzās Senās Ēģiptes civilizācija (bez ienaidnieku postījumiem). Turpmāk ēģiptiešus (kristiešus) sauca par koptiem.
- Mūsdienās Ēģiptē valda islāma kultūra (kopš 8. gs. to iekaroja musulmaņi).

Senā Divupe

*Senās Divupes civilizācijas galveno ideju var formulēt kā **kalpošanu dievam** (katra pilsēta apkalpoja savu dievu, kas „mājoja” tās svētnīcā).*

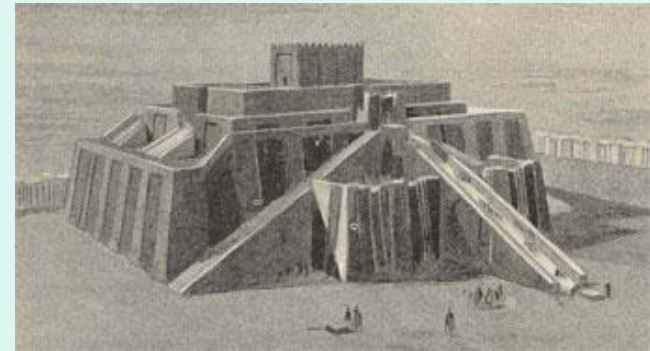
(Harijs Tumans)

- Viena no senākajām kultūras zemēm, kas devusi pirmos likumu krājumus, laika mērīšanas sistēmu, pirmās pilsētvalstis, rakstību, sekmējusi rosīgu tirdzniecību un trauksmes pilnu attieksmi pret mainīgo pasauli.
- *Kas vakar bija dzīvs, šodien mirst.
Kas vakar trīcēja, šodien ir priecīgs.
Vienu mirkli viņš dzied un līksmo,
Tas paiet – viņš rūgti raud.* (no poēmas “Par nevainīgo cietēju)

Mīts par pasaules un cilvēka izcelšanos

Pirmsākumos esot pastāvējis ūdens haoss, ko personificēja Tiamata un bezdibenis Apsu. No abu savienības radies debesu dievs Anu un viņa bērni (anunaki). Tomēr haosa spēki tūlīt vēlējušies jaunos dievus iznīcināt. Situāciju glābis gudrais Enki, kurš iemidzinājis un satriecis Apsu. Tad Tiamata radījusi briesmoni Kingu, kuru savukārt uzvarējis dievs Enlils. Taču sācies konflikts starp augstākajiem un zemākajiem dieviem (gariem) igigiem, kuri negribējuši kalpot anunakiem. Tad Enki izveidojis būtni (cilvēku) no jūras dubļiem, kuru atdzīvinājis ar uzveiktā briesmoņa Kingu asinīm. Cilvēka dzīves uzdevums - kalpot dieviem, pienesot tiem upurus. Mīts parāda cilvēka zemisko izcelšanos. Pasaule radusies no haosa spēkiem (nevis Dieva radīta). Haosa uzvarētāja godu vēlāk piedēvēja Mardukam - Babilonas dievam.

Katrā šumeru pilsētā bija templis (zikurāts), kur notika upurēšana pilsētas dievam.

Dievi, cilvēks, pasaule - Senajā Divupē

- **Dievu** ir daudz, tie ir personas. Lai gan debesu dievu Anu uzskata par pārējo dievu tēvu, tomēr viņš nav radījis pasauli un cilvēku (tipisks “atpūtā devies” dievs). Galvenā loma ir Enlilam (vēlāk – Mardukam), kurš cīnās ar haosa spēkiem un Enki, kurš rada cilvēku. Taču no apakšzemes mocībām cilvēks var izglābties vienīgi piedaloties Ištaras (Inannas) kultā. (Divupē vērojams izteikts politeisms)
- **Cilvēks** ir dievu vergs, kas radīts no dubļiem un briesmoņa Kingu asinīm. Cilvēka uzdevums ir pildīt dievu gribu, ko uzrauga valdnieks, kas ir dievu “vagars”. Pēc nāves cilvēku gaida nepievilcīga eksistence apakšzemē. Divupieši asi izjutuši cilvēka grēcīgumu, ko jāsavalda ar likumiem (Hammurapi kodekss) un jānožēlo – lūgšanās un ziedojoši.
- **Pasaule** ir radusies no haosa spēkiem (tos personificē Tiamata un Apsu, no kuriem cēlies arī Anu), pasaule reāla, pasaulē jācīnās un jādzīvo šodienai.

Valdnieks, valsts un likumi Divupē

• Divupes likumdošanas tradīcija izrietēja no reliģiskā priekšstata par cilvēka dabu un viņa vietu pasaulē. Zemiskā cilvēka daba bija jāsavalda ar likumiem, tiesu un sodiem. Nevis sirdsapziņas tiesai (kā Ēģiptē), bet laicīgajai tiesai bija jāregulē cilvēku attiecības Divupē. Līdzīgi kā dievu pasaulē, kur norisinājās cīņas, skaudība un meli, arī cilvēkā saskatīja grēcinieku (nevis dievišķu būtni kā Ēģiptē).

• Valdnieku Divupē uztvēra kā uzraugu, kas uzmana kā cilvēki kalpo dieviem. Viens no slavenākajiem valdniekiem Divupē bija Babilonas Hammurapi. Viņš apkopoja likumus kodeksā. Stēla ar likumu kodeksu attēlo kā Hammurapi no dieva saņem likumu tīstokli. Sodi par izdarītiem noziegumiem bija bargi: acs izduršana, sakropļošana un nāves sods. Tiesa, neviens likums neattiecās uz pašu valdnieku.

Hammurapi
stēla

Marduks cīņā ar Tiamatu

Hierogāmiskā laulība Jaungada rituālā

- Jaunā gada svinībās valdniekam bija simboliski jāizpērk visas savas tautas grēki, jātērpjas maisa drēbē un jākaisa sev pelni uz galvas. Tikai pēc tam, kad valdnieks bija zemojies dievu priekšā (viņam rituālā priesteris pat sita pa seju), kad parastā sociālā kartība bija apgriezta otrādi – simboliski attēlojot pasaules radīšanu no pirmatnējā haosa, jucekļa, tikai tad notika gājiens uz Ištaras svētnīcu, lai valdnieks varētu atjaunot savu varu un iegūtu dievišķo spēku svētību – hierogāmiskā laulībā ar Ištaras virspriesterieni.
- Mītā par Inannas (Ištaras) laulībām ar ganu Dumuzi (Tammuzu) cilvēks Dumuzi ieguva Inannas īpašību – nemirstību, jo senos laikos ticēja, ka abi laulātie iegūst viens otra īpašības. Tieši tas Divupes iedzīvotājiem lika atkal un atkal svinēt šos svētkus, cerībā, ka līdzīgi kā mīta varonis – vienkāršais gans – iegūst Inannas dievišķās īpašības, tāpat arī tauta, pateicoties valdnieka izpildītajam rituālam, var cerēt uz labāku likteni pēc nāves.
- Divupē tradicionālie priekšstati par pēcnāves dzīvi bija nepievilcīgi. Kāds teksts vēsta, ka pēc nāves būs “jāvārtās dubļos un jādzer samazgas”. Tikai Ištaras un Tammuza kulta solīja izeju no nāves valstības. Ištaras nokāpšana pazemē un atbrīvošanās no tās nozīmēja arī dabas ciklu maiņu.
- Vēlāk Ištaras kulta degradējās par tempļa prostitūciju, ko par naudu piedāvāja Ištaras priesterienes jebkuram garāmgājējam.

Kā uzzināt likteni un gūt laimi?

- Tā kā pēc nāves cilvēku negaidīja atalgojums, bet gan tikai drūma eksistence apakšzemē, tad uzmanība tika pievērsta tuvākajai nākotnei - zīlējot nepastāvīgo un untumaino dievu gribu pēc upuru dzīvnieku iekšām, putnu lidojuma un citām pazīmēm, arī pēc zvaigznēm (Divupe ir astroloģijas dzimtene). Katram dievam atbilda kāda planēta. Ištaras planēta bija Venera. Zīlējot nākotni izmantoja likteņu tabulas un dažādas pazīmes (piemēram, bija vesels katalogs ar upurdzīvnieku aknu un zarnu formām, kas vēstīja par nākotni). Divupieši tiecās baudīt dzīvi, tirgoties, konkurēt un ar upuriem pielabināt dievus, lai izpelnītos īsus laimes brīžus šajā dzīvē.
- Cilvēkā izšķīra dzimtas garu (šedu), nolūku kādā cilvēks radīts jeb likteni (šimtu) un sarģeņģeli jeb personīgo dievu (ilja).
- Dievības bieži attēloja ar spārniem, tās lidoja traukdamās savās gaitās, taču nereti iejaucās cilvēku attiecībās. Nebija īsti labo un izteikti ļauno dievu, visi viņi bija untumaini un līdzīgi cilvēkiem, nepastāvīgi. Par morālo ideālu drīzāk kalpoja varoņi eposā.

Augšā – Ištara (Inanna) uz lauvas

Blakus – Inannas (Ištaras) un Dumuzi (Tammuza) kāzas

Eposs par Gilgamešu

Urūkas pirmā dinastijas valdnieks Gilgamešs (27. gs. p. m.ē.) eposā kļuvis par pusdievu. Eposa sākumā viņš ir augstprātīgs varmāka, kuram dievi par sodu uzsūta varoni - mežonīgo Enkidu. Cīņa starp viņiem tomēr beidzas neizšķirti un abi sadraudzējas. Kopā viņi veic varoņdarbus, bet Gilgamešs aizkar dievietes Ištaras godu un viņa atriebjoties uzsūta Enkidu nāvi. Gilgamešs ir satriekts un nolemj atdzīvināt draugu. Viņš ierodas pie Utnapištima – vienīgā cilvēka, kurš izdzīvojis Lielajos pasaules plūdus (līdzība ar stāstu par Noasu Bībelē) un zina nemirstības noslēpumu. Gilgamešam jāienirst jūras dzīlēs, lai atrastu nemirstības ziedu. Izpeldējis krastā varonis nolemj atpūsties, bet pa to laiku čūska pielavās un ziedu aprij. Atdzīvināt Enkidu neizdodas. Atgriezies Urūkā Gilgamešs sāk celt pilsētai mūrus. Cilvēks nemirstību var piedzīvot vienīgi ar saviem darbiem paliekot nākamo paaudžu atmiņā – tā šķiet netieši vedina domāt skumjais eposa fināls.

Gilgameša un Enkidu cīņa ar Huvavu

Utnapištims šķirstā plūdu laikā

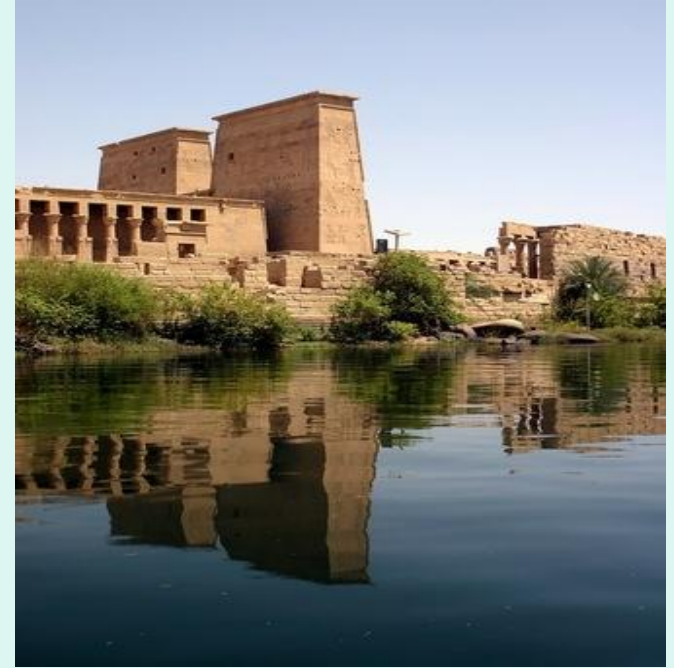
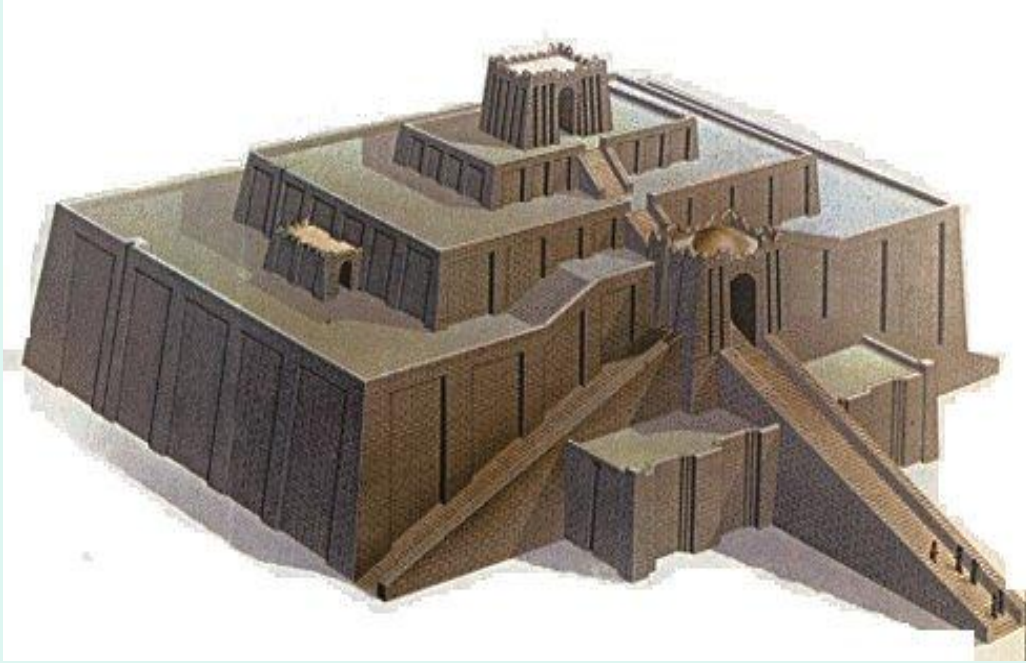
Divupes sasniegumi

- Divupieši tiecās izmantot to īso laiku, kas katram bija liktens un dievu atvēlēts dzīvot (līdz nāvei un nonākšanai pazemē), tāpēc attīstījās precīza laika mērīšana.
- Laiku mērīja izmantojot skaitīšanas sistēmu, kuras pamatā bija skaitļi 6 un 10. No šejienes esam mantojuši stunas ilgumu 60 minūtēs, diennakts dalījumu 24 stundās (pa 12 dienā un 12 naktī).
- Šumeri bija labi matemātiķi, jo tirgojoties bija jāuzskaita preču daudzumi. Rokot kanālus, ceļot tempļus, mājas, bija jāveic aprēķini. Viņi mācēja sadalīt arī riņķa līniju daļās; no Divupes esam mantojuši veidu mērīt riņķi 360 grādos.

1	𐎶	11	𐎶𐎶	21	𐎶𐎶𐎶	31	𐎶𐎶𐎶𐎶	41	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	51	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
2	𐎶𐎶	12	𐎶𐎶𐎶	22	𐎶𐎶𐎶𐎶	32	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	42	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	52	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
3	𐎶𐎶𐎶	13	𐎶𐎶𐎶𐎶	23	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	33	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	43	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	53	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
4	𐎶𐎶𐎶𐎶	14	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	24	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	34	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	44	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	54	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
5	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	15	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	25	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	35	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	45	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	55	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
6	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	16	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	26	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	36	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	46	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	56	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
7	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	17	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	27	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	37	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	47	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	57	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
8	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	18	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	28	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	38	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	48	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	58	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
9	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	19	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	29	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	39	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	49	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶	59	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶
10	𐎶	20	𐎶𐎶	30	𐎶𐎶𐎶	40	𐎶𐎶𐎶𐎶	50	𐎶𐎶𐎶𐎶𐎶		

Skaitļu
rakstība
Divupes ķīļu
rakstā

Templis Divupē un Ēģiptē

- Divupē templis atradās pilsētas vidū uz zikurāta virsotnes, labi saredzamā vietā, atšķirībā no Senas Ēģiptes tempļiem, kas bija norobežoti no laicīgās pasaules ar mūri un parasti atradās otrpus apdzīvojamā Nīlas upes krasta.
- Līdzīgi arī abas kultūras atšķīrās ar vērtīborientāciju. Ēģiptē cilvēks teicās pēc mūžīgās dzīves, meklējot to, kas apslēpts ārējam skatam esamības dziļumos. Turpretī Divupē – vairāk tiecās pēc laicīgā, dzīvojot šodienai.

Reliģijas degradācija Fenīķijā un Kanaānā

- Līdzīgi Divupei, arī Fenīķijā attīstījās pilsētas, bet tās atradās pie jūras. Fenīķieši bija pirmie, kas devās tālos jūras braucienos, izgatavoja stiklu un izgudroja alfabētu. Tas bija solis uz priekš informācijas līdzekļu attīstībā, jo vairs nevajadzēja mācīties no galvas simtiem hieroglifu, bet tikai dažus desmitu burtu. Informāciju bija vieglāk fiksēt un glabāt.
- Taču fenīķiešu sabiedrībai bija arī nepievilcīgas iezīmes. Fenīķijā un Kanaānā (Sīrijā, Palestīnā) reliģija bija degradējusies nežēlīgā maģijā. Dieviem tika pienesti cilvēku upuri. Turklāt īpašos briesmu brīžos fenīķieši upurēja paši savus bērnus, kurus izlozēja ar lozes palīdzību no labākajām ģimenēm. Ziedokļi bija nokaitētas dieva Moloha (Melkarta) statujas, kurās meta iekšā upurus. Savu nākotni (bērnus) viņi egoistiski ziedoja tagadnei – likstu pārtraukšanai. Nežēlīgums raksturīgs Fenīķijas sabiedrībai. Īpaši rafinēti tika izkalpināti vergi. Vēlāk šos paņēmienu pārņēma senie romieši. Nežēlīgo rituālu dēļ apkārtējās tautas (grieķi, romieši, ebreji) fenīķiešus un kanaāniešus neieredzēja, karoja ar tiem un iznīcināja tos.
- Fenīķijas piemērs parāda, ka ne vienmēr reliģijai ir pozitīva ietekme uz kultūru. Reizēm tā mēdz degradēties maģijā: vai nu auglības kultos (tempļa prostitūcijā) kā Divupē, vai asiņainā cilvēku upurēšanā kā Fenīķijā.³¹

Feniķiešu kultūra

𐤀	'aleph	[ʾ]	𐤁	lamedh	[l]
𐤂	beth	[b]	𐤃	mem	[m]
𐤄	gimmel	[g]	𐤅	nun	[n]
𐤆	daleth	[d]	𐤇	samekh	[s]
𐤈	he	[h]	𐤉	'ayin	[ʿ]
𐤊	waw	[w]	𐤋	pe	[p]
𐤌	zayin	[z]	𐤍	tsade	[ʃ]
𐤎	heth	[ħ]	𐤏	qoph	[q]
𐤐	teth	[t]	𐤑	reš	[r]
𐤒	yodh	[y]	𐤓	šin	[ʃ]
𐤔	kaph	[k]	𐤕	taw	[t]

Līdzīgi kā Divupē dievietes Ištaras kults, arī Feniķijā pastāvēja Astartes kults un tempļa prostitūcija (1. attēlā auglības dieve Astarte. 2. attēlā - lauva saplosa vergu. 3. attēlā - feniķiešu alfabēts, kura daži burti līdzinās vēlāko Eiropas alfabētu burtiem. 4. attēlā - feniķiešu kuģi.) Feniķieši nebija oriģināli savā mākslā, bet atdarināja citu kultūru formas.

Paldies par uzmanību!

Jautājumi atkārtošānai, diskusijām un uzdevumi

- Kas no Ēģiptes un no Divupes kultūras saglabājies līdz mūsdienām, un ko no tā mēs izmantojam ikdienā?
- Kādas pasaules izpratnes un reliģijas īpatnības atspoguļojās tempļu uzbūvē Ēģiptē un kādas – Divupē?
- Kāpēc cilvēki Divupē pievērsās zīlēšanai un astroloģijai? Kāpēc to dara mūsdienās?
- Kurai kultūrai vairāk līdzinās mūsdienu kultūra – Ēģiptes vai Divupes, Feniķijas?
- Kāpēc senēģiptiešu hieroglifos nevarēja izteikt kristiešu reliģiskās atziņas?
- Kāda bija cilvēka vieta pasaulē Ēģiptes un kāda Divupes reliģiskajos priekšstatos? Kā tas ietekmēja sabiedrības dzīvi?
- Kāpēc Ēģiptē neveidojās likumu krājumi (kā Divupē)?
- Ko dod sirdsapziņā un ko likumos balstīta ētika?